

In memoriam

Ronald Myles Dworkin (1931.–2013.)

Jedan od najznačajnijih predstavnika novije filozofije prava – Ronald Myles Dworkin – preminuo je 14. veljače 2013. u 82. godini. Kako suvremeno doba mnoge stvari nastoji izraziti rangiranjem i kvantitativnim pokazateljima, vrijedno je spomenuti da se, prema istraživanju koje je proveo Fred R. Shapiro, Dworkin bilježi kao »drugi najviše citirani američki pravni znanstvenik 20. st.«¹

Razvio je jednu od najutjecajnijih suvremenih pravnih teorija pod prepoznatljivim nazivom *integrativna teorija prava*. U širem obzoru Dworkinova teorija pripada orijentaciji koja polazi od umnoga utemeljenja prava, svojevrsne sekularizirane inačice prirodnoga prava koja se razvija od prosvjetiteljstva. Do filozofskih vrhunaca argumentacije takvu umnu teoriju prava razvili su Kant i Hegel, a od suvremenika uz Dworkina istaknutiji je predstavnik njemački filozof prava Robert Alexy.

Premda je zapravo i sam potekao iz tradicije pravnoga legalizma i pozitivističkoga kruga, bio je učenik i nasljednik na katedri za filozofiju prava Sveučilišta u Oxfordu Herberta Lionela Adolphusa Harta (1907.–1992.), Ronald Dworkin od sedamdesetih godina u svojim djelima iz osnova pobija teze pukoga pravnoga pozitivizma. U tom pogledu značajne su prije svega njegove knjige *Shvaćanje prava ozbiljno* (1977.) i *Carstvo prava* (1986.), u kojima se u bitnome suprotstavio učenju svojega prethodnika. Nadilazeći okvir postavljenih pravnih normi za Dworkina je ključno pozivanje na prava građana koja vrijede neovisno o državi i propisanim pravilima; dakle, on obnavlja neku vrstu naravnoga ili bolje rečeno umnoga prava. U tomu se jasno može primijetiti otpor prema dominaciji pozitivnoga državnog prava. Temelj prava daju apsolutne moralne vrednote zasnovane na umu, dostojanstvu i samopoštovanju, a ne puki autoritet državne vlasti koji ga postavlja.

U kratkom prisjećanju na lik i djelo ovoga iznimnog autora slijedi ponajprije nekoliko podataka iz njegova života. Potom ćemo kratko ukazati na tri segmenta Dworkinove teoretske djelatnosti – traženje poveznica prava i morala u ideji pravednosti, zasnivanje filozofije prava te njegovo promišljanje aktualnih tema i angažirano djelovanje u javnom i političkom životu.

Iz života

Ronald Dworkin rođen je 11. prosinca 1931. u Worcesteru, u državi Massachusetts u Sjedinjenim Državama. Roditelji su mu Madeline, rođena Talamo,

1

Fred R. Shapiro, »The Most-Cited Legal Scholars«, *The Journal of Legal Studies*, 29 (1/2000), str. 409–426.

i David Dworkin. Odrastao je i pohađao školu u Providenceu, glavnom gradu savezne države Rhode Island, gdje je njegova majka bila nastavnica glazbe. Studirao je pravo i filozofiju na sveučilištima Harvard, Oxford i Yale. Baka-laureat je stekao u Harvardu 1953. te u Oxfordu 1955. Akademski stupanj magistra stekao je u Yaleu 1956., a diplomirao je 1957. studij prava na Pravnom fakultetu u Harvardu. Među njegovim filozofskim učiteljima spominju se u Harvardu Willard Van Orman Quine, a u Oxfordu Rupert Cross, Herbert L. A. Hart i »neformalno« John Langshaw Austin.²

Nakon studija započeo je 1957. pravnu službu u uredu poznatoga američkog sudca prizivnoga suda u New Yorku i filozofa prava imenom Billings Learned Hand (1872.–1961.), koji ga je kasnije nazvao svojim najboljim pravnim službenikom. Hand je bio učenik glasovitoga sudca Vrhovnoga suda i zastupnika pravnoga realizma Olivera Wendella Holmesa (1841.–1935.). Na početku svoje knjige *Pravda u togama (Justice in Robes)* Dworkin je ispričivijedao zanimljivu anegdodu vezanu za ta dva slavna pravnik. Priča upućuje na stožerno pitanje oko kojega su se, zapravo, vrtjela Dworkinova razmatranja o filozofiji prava, pitanje o utjecaju moralnih uvjerenja sudca na pravorijek.

»Mladoga Handa povezao je jednom zgodom u svojemu autu Holmes koji je u to doba bio sudac Vrhovnoga suda. Kada je stigao na odredište, Hand je doviknuo za odlazećim autom: 'Dijelite pravdu, sudče Holmes!' Na njegovo zaprepaštenje auto se vratio, a iz otvorena prozora Holmes je uzvratio sljedećim riječima: 'To nije moj posao.'«³

Dworkin je zaključio prisposobu rječitom primjedbom kako se Holmes vratio svojemu poslu koji navodno nije bio »dijeljenje pravde«. Međutim, sam je svjedočio u vlastitim promišljanjima kako je to u stvari ključni posao pravoga sudca kojega je opisao kao moćnoga i mudroga »Herkulesa«.

Radio je od 1959. u uglednoj odvjetničkoj tvrtci Sullivan & Cromwell u New Yorku. Potom je 1962. dobio mjesto profesora na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Yaleu, gdje je postao nositelj katedre za pravne znanosti Wesley N. Hohfeld. Na preporuku i uz zagovor Herberta L. A. Harta imenovan je 1969. za profesora filozofije prava u Oxfordu. Kada je umirovljen 1998. preuzeo je katedru za pravne znanosti na London University College. Od 1975. predavao je pravo i filozofiju na Sveučilištu New York. Držao je predavanja također na sveučilištima Harvard, Stanford i Princeton. Bio je urednik časopisa *Ethics* i jedan od vodećih članova Demokratske stranke u Sjedinjenim Državama. Član je Američke akademije znanosti i umjetnosti te Britanske akademije.

Dobitnik je više nagrada, među kojima se ističu nagrada Niklasa Luhmanna dodijeljena 2006. Iste godine dobio je od Nacionalnoga autonomnog sveučilišta Mexico međunarodnu nagradu za pravno istraživanje »Dr. Héctor Fix-Zamudio«. Sljedeće 2007. bio je dobitnik Holbergove međunarodne nagrade, svojevrsne »Nobelove nagrade« za humanističke i društvene znanosti, pravo i teologiju, koju je dodijelila norveška vlada za »njegovo pionirsko djelo svjetskoga utjecaja«. Predsjednik Republike Italije dodijelio mu je 2012. nagradu Balzan za pravnu znanost u Palači Quirinale u Rimu za »fundamentalne prinose pravnoj znanosti obilježene iznimnom originalnošću i jasnoćom mišljenja u trajnoj i plodonosnoj interakciji s etičkim i političkim teorijama i pravnim praksama«. Sveučilište Buenos Aires proglasilo ga je 2011. počasnim doktorom uz isticanje njegove »neumorne« obrane vladavine prava, demokracije i ljudskih prava.

Uz mnoštvo ogleda, znanstvenih, stručnih i popularnih rasprava i članaka Dworkin je objavio sljedeće knjige:

- *Taking Rights Seriously* [Shvaćanje pravâ ozbiljno], Harvard University Press, Cambridge (MA) 1977. (Duckworth, London, 1978.)⁴
- *The Philosophy of Law (Oxford Readings in Philosophy)* [Filozofija prava] (ur.), Oxford University Press, 1977.
- *A Matter of Principle* [Stvar načela], Harvard University Press, Cambridge (MA) 1985.
- *Law's Empire* [Carstvo prava], Harvard University Press, Cambridge (MA) 1986.
- *Philosophical Issues in Senile Dementia* [Filozofska pitanja senilne demencije], U. S. Government Printing Office, Washington 1987.
- *A Bill of Rights for Britain* [Povelja o pravima za Britaniju], University of Michigan Press, Ann Arbor (MI) 1990.
- *Life's Dominion: An Argument about Abortion, Euthanasia, and Individual Freedom* [Nepovredivost života], Alfred A. Knopf, New York 1993.
- *Freedom's Law: The Moral Reading of the American Constitution* [Pravo slobode], Harvard University Press, Cambridge (MA) 1996.
- *Sovereign Virtue: The Theory and Practice of Equality* [Vrhovna krepost], Harvard University Press, Cambridge (MA) 2000.
- *A Badly Flawed Election: Debating Bush v. Gore, the Supreme Court, and American Democracy* (ur.) [Izbori s formalnom pogreškom], New Press, New York 2002.
- *From Liberal Values to Democratic Transition: Essays in Honor of Janos Kis* [Od liberalnih vrednota do demokratske tranzicije] (ur.), Central European University Press, Budapest 2004.
- *Justice in Robes* [Pravda u togama], Harvard University Press, Cambridge (MA) 2006.
- *Is Democracy Possible Here? Principles for a New Political Debate* [Je li demokracija moguća ovdje?], Princeton University Press, Princeton (NJ) 2006.
- *The Supreme Court Phalanx: The Court's New Right-Wing Bloc* [Falanga Vrhovnog suda], New York Review Books, New York 2008.
- *Justice for Hedgehogs* [Pravednost za ježeve], Harvard University Press, Cambridge (MA) 2011.⁵

2

Godfrey Hodgson, »Ronald Dworkin obituary. Brilliant philosopher of law who put human dignity at the centre of his moral system«, *Guardian*, 14. veljače 2013.

3

»That's not my job.« Anegdotu je prenio Jürgen Habermas u pohvalnom govoru, održanom u prigodi dodjele nagrade Niklasa Luhmana pod naslovom: »Ronald Dworkin – Ein Solitär im Kreise der Rechtsgelehrten«, u: *Ach, Europa*, Suhrkamp, Frankfurt a. M. 2012., str. 66.

4

Knjigu *Shvaćanje pravâ ozbiljno* preveli su Rajka Rusan i Miomir Matulović u izdanju Kruzak, Zagreb 2003. Miomir Matulović

napisao je instruktivan predgovor o Dworkinovoju filozofiji prava. Matulović je također objavio članak »Neo-liberalizam, sudsko odlučivanje i ljudska prava. O filozofiji prava Ronalda Dworkina«, *Zbornik Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci* 6 (1985), str. 111–131, a o Dworkinu raspravlja i u svojoj knjizi *Ljudska prava*, Hrvatsko filozofsko društvo, Zagreb 1996. Monografije o Dworkinu objavili su: Dragica Vujadinović, *Politička filozofija Ronalda Dworkina*, Pravni fakultet Univerziteta u Beogradu, Beograd 2006., i Rok Svetlič, *Filozofija prava Ronalda Dworkina*, Nova revija, Ljubljana 2008.

5

Iz obilja literature napisane o Dworkinu izdvajam nekoliko naslova: Marshall Cohen

Pravo i moral povezani su u pravednosti

Ključna oznaka za pristup pravu koji Dworkin otvara naziva se *integrativna teorija prava*, prema kojoj se nastoji doprijeti do prava kao »dosljednosti« i »cjeline« (*law as integrity*). Naglasak je na tumačenju prava koje čini sudac u provođenju postupaka primjene prava i presudama. Pravo nije neki apstraktni skup normi odijeljen od morala i ćudorednoga življenja, nego konzistentan sklop pravila izveden iz i povezan s moralnim načelima i svijetom života. Filozofski je promatrao pravo i osobito pravorijek kao svojevrsnu »granu ćudoreda«. Svrha prava nije postizanje određenih društvenih ciljeva ili puka primjena pozitivnih normi nego ispunjavanje temeljnoga etičkog zahtjeva političke zajednice da djeluje dosljedno i načelno prema svim svojim članovima. Slijedeći temeljnu Kantovu diobu legalnosti i moralnosti, Dworkin prihvaća različitost ta dva vida normi, ali odbacuje njihovo posvemašnje odvajanje kako su zahtijevali pravni pozitivisti. Za razliku od tradicionalnoga naravnoga prava, povezanost pravnih i moralnih normi promatra na epistemološkoj, ali ne i na ontološkoj razini. Kritizirajući sociološke teorije prava dokazuje kako su pitanja pravne znanosti u osnovi »moralna načelna pitanja«, a ne »pitanja pravnih činjenica ili strategije«. Pri tome se pravo ne da svesti na puka pravila i norme, jer je bit u odlukama koje se donose na temelju pravnih pravila, a pravila istodobno mogu biti suprotstavljena, proturječna ili može nedostajati izričito propisana norma. Tada se govori o tzv. »teškim slučajevima« (*hard cases*). Nasuprot tomu, Dworkin razlikuje »lake slučajeve« (*easy cases*) u kojima sudac primjenjuje jasno utvrđeno ranije pravno pravilo. U »teškim slučajevima« sudac je zapravo prisiljen više tumačiti nego neposredno primjenjivati pravna pravila i zato je potrebna opća teorija tumačenja prava.

Povezanost prava i morala posebice izlazi na vidjelo u osebujnom poimanju pravednosti kao poštenja, odnosno političke ćudorednosti. Na početku knjige *Pravo slobode* Dworkin je izložio vlastiti pogled na ustavnu demokraciju zasnovan na moralnom tumačenju ustava (*the moral reading of constitution*). Osnovne ustavne odredbe o pravima pojedinaca mogu se promatrati u tom svjetlu kao moralna načela političke ćudorednosti i pravednosti. Moralno tumačenje ustava Dworkinu služi kao svojevrsni demokratski korektiv. Njime se želi nadići puko svođenje demokracije na većinsko prebrojavanje i otvoriti rasprava, *deliberacija*, o temeljnim vrednotama i javnom dobru zajednice. Deliberacija na ustavnom sudu predstavlja poseban oblik zaštite prava kojim se jača jednakost građana u demokratskom društvu.

Povezanost pravnih i moralnih načela dolazi do izražaja i u Dworkinovoj argumentaciji o jednakosti. U tom pogledu značajna je njegova knjiga *Sovereign Virtue*, objavljena 2000. U nekoliko poglavlja izložio je osebujnu teoriju »jednakosti izvora« (*equality of resources*) u kojoj je pokušao pomiriti zahtjeve liberalizma s načelima socijalne pravednosti. S jedne strane, naglašuje liberalnu odgovornost svake osobe za vlastite životne izbore. S druge strane, obrazlaže kako su prirodne nadarenosti inteligencije i talenta moralno proizvoljni pa stoga ne trebaju utjecati na raspodjelu dobara u društvu. Riječ je o svojevrsnoj inačici »jednakosti sreće« (*luck egalitarianism*) čije je temelje postavio John Rawls. Jednakost se sastoji u istom pravu na brigu i poštovanje koje pripada osobama, svaka osoba ima jednako pravo na sudjelovanje u oblikovanju ustroja društva.

Filozofija prava

Premda je dao znatan doprinos u dvije filozofske discipline – filozofiji prava i političkoj filozofiji – veći dio njegova opusa zapravo je posvećen teoretskim

promišljanjima prava. Uostalom ne samo po naobrazbi nego i vokacijom bio je izvrstan filozof i pravnik. U filozofiju prava unio je novu perspektivu argumentacije sa stajališta sudca namjesto prevladavajućih stajališta koja polaze od pravnih normi i zakonodavstva.

U knjizi *Shvaćanje prava ozbiljno* iznio je razornu kritiku pravnoga pozitivizma na tragu najsnažnije argumentacije umnoga prava u postavkama Kanta i Hegela. U kritici poglavito Hartova pravnog pozitivizma pokazao je neodrživost pukoga institucionalnog zasnivanja prava. Pravo nije samo ono što je uzdignuto u propisanu pravnu normu nego se uvijek odnosi i na ono što treba biti, na pravedno o sebi. Nije dovoljno osloniti se samo na institucionalni okvir prava i promišljati politički ustroj, istinska filozofija prava promišlja sadržaj prava u odnosu na umne ideale i istražuje uvjete pod kojima državna vlast uopće smije odrediti prisilu u reguliranju odnosa u društvu: »Očito, svaka teorija utemeljena na pravu mora pretpostaviti prava koja nisu samo tvorevina svjesnoga zakonodavstva ili izričitoga društvenog običaja nego su i neovisan temelj za prosudbu zakonodavstva i običaja.«⁶

Dworkin je također zabacio utilitaristički princip u pravu Millove provenijencije koji je dio vladajuće teorije prava u Sjedinjenim Državama. Pravni utilitarizam ne oslanja se na pravila i načela, nego na kolektivno postavljene ciljeve. Sa stajališta politike kao liberalne jednakosti Dworkin se suprotstavio utilitarističkom načelu preferencije pojedinih skupina građana jer se njime krši pravo na jednako poštovanje i skrb. Nije opravdana strategija društvenoga blagostanja kao mjerilo zadovoljavanja preferencija pripadnika neke zajednice.

Ako se kritički postavio prema pozitivizmu i utilitarizmu, pitanje je kojemu pravcu filozofije prava pripada Dworkin. Već je spomenuta klasična tradicija umne filozofije prava od koje polazi. Na tom tragu dijeli s Kantom i Hegelom stajalište da pravo nije imanentno samoj naravi, ono je carstvo slobode koje se uzdiže iznad prve prirode, to je druga priroda, navlastita ljudska priroda. Dakle, jasno se ogradio od tradicije naravnoga prava pa se njegov pristup opisuje kao treći put između pravnoga pozitivizma i naravnoga prava.

Profesor filozofije prava na Sveučilištu u Oxfordu Nicos Stavropoulos naziva Dworkinov pristup izrazom »tumačenjska« ili »interpretativistička« teorija prava, odnosno »interpretativizam«, a Dworkina naziva »utemeljiteljem« te orijentacije.⁷ Idejno je taj pravac filozofije prava srodan s filozofijskom hermeneutikom koju su razvili Martin Heidegger i poglavito njegov nastavljatelj Hans-Georg Gadamer, naslanjajući se na fenomenologiju Edmunda Husserla. Pod utjecajem filozofijske hermeneutike razvijaju se od sredine 20. stoljeća

(ur.), *Ronald Dworkin and Contemporary Jurisprudence*. Duckworth, London 1984.; Stephen Guest, *Ronald Dworkin*, Edinburgh University Press, Edinburgh 1992.; Alan Hunt (ur.), *Reading Dworkin Critically*, Berg, New York 1992.; Paul Gaffney, *Ronald Dworkin on Law as Integrity: Rights as Principles of Adjudication*, Mellen University Press, Lewiston – New York 1996.; Julie Allard, *Dworkin et Kant: Réflexions sur le jugement*, Editions de l'ULB, Bruxelles 2001.; Justine Burley (ur.), *Dworkin and His Critics*, Blackwell Publishing, Oxford 2004.; Scott Hershovitz (ur.), *Exploring Law's Empire: The Jurisprudence of Ronald Dworkin*, Oxford University Press, Oxford 2006.; Arthur Ripstein (ur.),

Ronald Dworkin (Contemporary Philosophers in Focus), Cambridge University Press, Cambridge 2007.; Alexander Brown, *Ronald Dworkin's Theory of Equality: Domestic and Global Perspectives*, Palgrave Macmillan, New York 2009.

6

Ronald Dworkin, *Shvaćanje pravâ ozbiljno*, Kruzak, Zagreb 2003., str. 194.

7

Nicos Stavropoulos, »Interpretativist Theories of Law«, <http://plato.stanford.edu/entries/law-interpretivist/>.

značajne teorije pravne hermeneutike u djelima, primjerice, Helmuta Coinga i Emilia Bettija, a u širi krug autora tumačenjske teorije prava ubrajaju se također: Josef Esser, Theodor Viehweg, Chaim Perelman, Wolfgang Fikentscher, Aulis Aarnio, Robert Alexy i dr.

Prema interpretativističkoj teoriji, pravo je sve što proizlazi iz konstruktivnoga tumačenja institucionalne povijesti pravnoga sustava. Tumačenje pravnih normi zasniva se na »pravu kao cjelini«, to znači da se ogleda u primjeni pravnih i moralnih načela na konkretne činjenice i slučajeve u skladu sa zakonodavstvom i uvriježenom pravnom praksom. Sudovi donose odluke uzimajući u obzir cjelinu prava, pri čemu sudci ne presuđuju diskrecijski, nego traže primjereno rješenje u spornom slučaju. Do primjerena rješenja dolazi se odmjeravanjem svih argumenata, tumačenjem cjeline pravnih i moralnih načela u kontekstu suprotstavljenih stavova.

Među najpopularnije točke Dworkinova pravnoga tumačenja spada metafora o idealnom sudcu Herkulesu. Hipoteza o mudrom sudcu koji posjeduje cjelinu znanja pravnih izvora često izaziva prijepore. Ponajprije je prijeporna zamisao o cjelini prava kao »bešavnoga tkanja« iz kojega sudac Herkules izvodi odluku za dani slučaj. Isto tako prijepore izaziva i tvrdnja da Herkules uvijek dolazi do *jednoga* ispravnog odgovora. Pitanje je, ako se radi o suprotstavljenim pravnim i moralnim stajalištima, koja svako iz svojega obzora mogu biti opravdani, je li uopće moguć samo jedan ispravan odgovor. U tom smislu Dworkinovi kritičari navode kako se pravници često spore ne samo oko ispravnoga rješenja nekoga teškog slučaja nego i oko pravoga odgovora koji bi dao idealni sudac Herkules. Razlozi su u manjkavostima prava i prazninama u zakonima koje ponekad dovode do toga da i sam sudac Herkules, primjenjujući raspoložive pravne standarde i načela na dani slučaj, dospijeva u dvojbu o pravom odgovoru i o tome postoji li uopće ijedan ispravan.

Međutim, Dworkin je smatrao da treba ostaviti po strani pravne praznine i proturječja. Ako se promatra pravo kao cjelina, onda se uvijek može pronaći odgovarajuće pravno načelo, moralni standard ili sudski presedan koji će upućivati na ispravan odgovor. Dakle, on je uvijek moguć i ostvariv, sve-moćni sudac Herkules svojim strpljivim odmjeravanjem do njega će uvijek stići. U teškim slučajevima kada nema utvrđena pravna pravila sudac tumači i konstruira cjelinu prava vlastite zajednice u duhu njezinih ustanova i ćudoređa. Riječ je očito o svojevrsnom idealiziranom modelu sudca koji podsjeća na misaoni eksperiment o pretpostavljenu Rawlsovu velu neznanja ili pak u Habermasovoj idealnoj govornoj situaciji. Zajednička im je normativna pretpostavka i uvjerenje da je pravilnim postupkom moguće doći do ispravnoga rješenja.

Za Dworkina je zamišljeni Herkules Kantov regulativni princip, uzor mudrosti koji pri izricanju pravorijeka treba slijediti svaki sudac kada iz postojećih pravila i često proturječnih načela rekonstruira idealan i što je moguće koherentniji model prava. Ispravna rješenja postižu se približavanjem takvom odmjeravanju i deliberaciji, polazeći od pravne strukture kao cjeline, od temeljnih ustavnih pravila do konkretnih pravnih normi i uvriježene sudske prakse. Pri tome je Dworkin zabacio postulat pravnoga pozitivizma o sudskoj diskreciji kada nedostaje propisano pravno pravilo. Nema posezanja izvan prava za nekim drugim standardom pri stvaranju novoga pravila ili dopunjavanju staroga jer je pravo organski povezano u cjelinu s ćudoređem i politikom zajednice. Sudske su odluke i u teškim slučajevima vezane tumačenjem i primjenom pravnih načela. U skladu s načelima političke moralnosti traže se najbolja opravdanja za rješenja.

Angažirani intelektualac

Iz obzora vlastite pravne filozofije postavljene na načelima morala i umnoga prava Dworkin je zagovarao visoke moralne kriterije i u sferi filozofije politike. Smatrao je kako u tumačenju ustavnoga prava, konkretno na primjeru Sjedinjenih Država i Velike Britanije, treba primijeniti »moralni pristup« u širem značenju kao dopunu pravnim normama. Kao komentator u dvotjednom časopisu za književnost, kulturu i aktualna pitanja *The New York Review of Books* analizirao je i komentirao mnoštvo slučajeva i zgoda iz suvremene pravne i političke prakse, a neke je rasprave potom uvrstio i u knjige. Ponajviše je uzimao u razmatranje odluke Vrhovnoga suda Sjedinjenih Država. Raspravljao je o temama kao što su rasa, pobačaj, eutanazija, jednakost, analizirajući ustavne slučajeve vezane uz pitanje ropstva, rasne segregacije, diskriminacije, slobode govora. Smatrao je da, pokaže li se da je Vrhovni sud učinio pogrešku u pitanju temeljnih osobnih i političkih prava, građani imaju pravo odbijati prihvatiti takvu odluku kao konačnu. Habermas je u svojem pohvalnom govoru opisao tu rijetku i neobičnu pojavu uglednoga pravnika, javnoga intelektualca i izvrsnoga političkog govornika koji se argumentirano zalagao za građanski neposluh i pridružio kolegama u Saveznoj Republici Njemačkoj, sudjelujući u prosvjednim akcijama i otporu stacioniranju raketa u Mutlangenu u rujnu 1983.⁸

U pravnim i političkim prijedporima otvoreno je i žestoko iznosio vlastite argumente. Najčešće je iz polemika izlazio kao pobjednik. Mnogi su imali poteškoća u povezivanju njegove pomirljive i samozatajne naravi s oštrinom i žestinom koju je očitovao u obrani vlastitih uvjerenja i stajališta. Nije pri tome mijenjao politička uvjerenja liberalnoga demokrata, na tragu svojega uzora Franklina D. Roosevelta, ni u vremenima kada takve ideje u javnosti nisu najbolje prihvaćane. Inzistirao je na dosljednosti u argumentaciji i nije pod svaku cijenu tražio dopadljivost ćudljivom mnijenju javnosti.

Među pravnim prijedporima u kojima je sudjelovao zacijelo se važnošću ističu nekoliko članaka u kojima je 1977. i 1978. kritizirao neuvjerljive odluke Vrhovnoga suda u slučaju Allana Bakkea protiv odluke članova Senata Sveučilišta Kalifornija. U člancima koje je prvotno objavio u *The New York Review of Books*, a potom u knjigama *Stvar načela* i *Carstvo prava*, zasjekao je u žarišno pitanje pozitivne diskriminacije, odnosno »afirmativnoga djelovanja«. Na tom »teškom slučaju« potvrdio je vlastitu kritiku pravnoga pozitivizma i dokazao kako u umnoj formi prava ima dublji sadržaj od formalno postavljenoga prava. Polazeći, s jedne strane, od načelne rasne jednakosti građana i prava na jednaku zaštitu, razlučio je, na drugoj strani, apstraktan pojam jednakosti, prema kojemu država postupa prema svim građanima, od opravdanih politika kada državne vlasti postižu određene ciljeve zajednice. Sudac Herkules u rekonstrukciji pravnoga sustava dao je prednost načelima koja osobnim pravima daju prednost pred odlukama države o kolektivnim ciljevima. Bakke, građanin kavkaskoga podrijetla, opravdano je osporavao posebnu upisnu kvotu rezerviranu za pristupnike iz manjinskih skupina koje su bile žrtve ekonomske ili obrazovne diskriminacije. Prema Herkulesovu nalazu neprihvatljiv je sustav posebno »utvrđenih kvota« koji se zasniva na rasnoj podjeli jer proturječi osnovnom načelu građanske jednakosti.

U knjizi *Life's Dominion* sažeo je nekoliko aktualnih i prijemnih tema u javnim raspravama koje je razmatrao iz bioetičkoga vidokruga. Ključna se odnosi na pitanje pobačaja. U zaoštrenim oprekama zasniva argumentaciju na općemu poštivanju ljudskoga života te s toga stajališta nastoji približiti stajalištu onih koji polaze od života i onih koji se zalažu za slobodan izbor. Zaključuje kako nije nemoguće pronaći pomirbu između suprotstavljenih stajališta. Jer i protivnici i zagovornici pobačaja, liberali i konzervativci, katolici i feministi, pozivaju se na intrinzičnu vrednotu ljudskoga života. Međutim, sam je dospio u proturječne tvrdnje, dokazujući kako u pitanju pobačaja treba prepustiti konačnu odluku ženama čije dostojanstvo zahtijeva odgovornost za etička uvjerenja. Pri tome je zaključio kako fetus nema svoje interese kao što ih nema ni »cvijet«, pa se stoga ne može ni pretpostaviti postojanje prava koje bi trebalo štititi interese fetusa.

Naravno, Dworkin nije svaki put bio jednako uspješan u svojem javnom angažmanu i pokrenutim inicijativama. Jedan od takvih neuspješnih primjera predstavlja pokušaj utjecaja na Vrhovni sud vezan uz slučajeve »pomoći pri samoubojstvu«. U časopisu *The New York Review of Books* objavio je 27. ožujka 1997. glasovito filozofsko očitovanje: »Assisted Suicide. The Philosopher's Brief«,⁹ koje su uz njega supotpisali istaknuti filozofi John Rawls, Judith Jarvis Thomson, Robert Nozick, Thomas Michael Scanlon i Thomas Nagel. Sud nije uvažio filozofsku argumentaciju kojom su se zalagali za ograničeno ustavno pravo na usmrćenje na zahtjev.

Zaključno bih želio istaknuti kako je Dworkin vlastitu životnu filozofiju dosljedno svjedočio u duhu starih filozofa. Nije dopuštao da ga samelje vrtlog trenutačne političke korektnosti ili moralnoga skepticizma. Njegovo bi se životno geslo moglo svesti na sljedeće riječi u knjizi *Pravednost za ježeve*: »Imamo odgovornost živjeti dobro. Naš je izazov djelovati kao da se poštujemo. Uživanje nije dovoljno.« U kantovskom duhu život je vezao uz dostojanstvo kao odsjaj slobode i besmrtnosti: »Bez dostojanstva naši su životi samo treptaji trajanja. Ali ako uspijemo živjeti dobar život, stvaramo nešto više. Potpisujemo se pod našu smrtnost. Činimo naše živote malenim dijamantima u kozmičkom pijesku.«¹⁰ Dworkin je integrativnom filozofijom prava na osebujan način ispunio vlastiti život te, podijelivši originalna promišljanja sa svojim suvremenicima, zacijelo načinio prepoznatljiv i dragocjen dijamant u kozmičkom pijesku.

Pavo Barišić

9

Dostupno na: <http://www.nybooks.com/articles/archives/1997/mar/27/assisted-suicide-the-philosophers-brief/>.

10

Citirane navode izdvojio je Stuart Jeffries u recenziji knjige *Justice for Hedgehogs*, objav-

ljenoj u Guardianu 31. ožujka 2011. pod naslovom »Ronald Dworkin: 'We have responsibility to live well'«. Dostupno na: <http://www.guardian.co.uk/books/2011/mar/31/ronald-dworkin-morality-dignity-hedgehogs>.